

Ökad behörighet till yrkesprogram på gymnasiet – Förskolan Gotlands arbete

Framtagen av utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Datum 2026-02-23

Ärendenr BUN 2024/2223

Version [1.0]

Innehåll

1. Förskolans uppdrag	3
2. Systematiskt kvalitetsarbete för att säkerställa god kvalitet i undervisning och utbildning samt ökad likvärdighet	3
2.1. Språkutvecklande arbete	4
2.1.1 Bokstart	4
2.1.2 Språklig förmåga.....	5
2.3. Kompensatoriska uppdraget för ökad måluppfyllelse	5
2.3.1 Forskningsprojektet SWEDI.....	5
2.3.2. Specialpedagoger	6
2.4. Psykisk ohälsa	6
3. Utmaningar och förutsättningar	7

1. Förskolans uppdrag

Tidiga insatser handlar mycket om att skapa en god grund för att ett barn ska ha rätt förutsättningar att klara grundskolan och sedermera gymnasiet. Fokus för Förskolan Gotland handlar om att arbeta med barns självkänsla och egna förmåga till att tro på sig själv och sitt lärande. Att känna nyfikenhet och lust inför lärande är en viktig grund för att lyckas med sin skolgång. Förskolans läroplan betonar vikten av att "Utbildningen i förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande." (Lpfö 18 s.7) I Sverige så är inte förskola skola i den bemärkelse att det är undervisning i samma form som i grundskola utan undervisningen är ett progressivt uppdrag.

Förskolan ska bygga de förmågor som barn behöver för att möta grundskolans krav. Detta stärks ytterligare av att förskolans läroplan syftar till att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet för barnen. Utbildning i förskola är målstyrd och ska vara lekfull. Det ska vara en medveten undervisning som arbetar mot målen och det ska ske genom lek, vardagssituationer och projekt utifrån barnens intressen.

Det här är viktigt att beakta då det tydligt visar att förskolan inte bedriver skolämneliknande undervisning. Utbildningen ska vara likvärdig och anpassad efter barnens olika förutsättningar och behov. Detta för att tidigt kunna utjämna skillnader och stärka de barn som annars riskerar svårigheter i grundskolan.

Förskolan Gotland har en hög medvetenhet om att verksamheten bygger vidare mot nästa skolform – grundskolan. Det handlar om att försöka packa varje barns ryggsäck med det de behöver för att kunna lyckas i sitt lärande och själv välja sin framtid.

2. Systematiskt kvalitetsarbete för att säkerställa god kvalitet i undervisning och utbildning samt ökad likvärdighet

Förskolan Gotland har ett väl utvecklat systematiskt kvalitetsarbete. Under målet "Andelen elever i årskurs 9 som uppnår behörighet till gymnasieskolan ska öka med minst 0,5 procentenheter per år under perioden 2024 – 2027" har Förskolan Gotland flera olika aktiviteter vars syfte är att utifrån förskolans läroplan stärka barns förmågor inför grundskolan. Under flera år har Förskolan Gotland haft fokusområden som styr mot att öka barnens förutsättningar att få gymnasiebehörighet. Det här är ett långsiktigt arbete och resultaten för det kan vi först se på lång sikt då det dröjer innan de uppnått årskurs 9.

Aktiviteterna handlar både om de processer som gäller övergång mellan förskola och grundskola till att arbeta med utbildningsinsatser utifrån nedanstående områden som finns i kapitel 2 i förskolans läroplan, Lpfö 18, om Omsorg, utveckling och lärande som beskriver hur förskolan ska ge barn förutsättningar att lyckas med:

- Språk och kommunikation
- Matematiskt tänkande
- Naturvetenskap och teknik

- Social och emotionell utveckling

För att öka likvärdigheten och säkerställa god kvalitet på undervisning och utbildning behövs det kontinuerligt ges kompetenshöjande insatser på bred front. Det innebär att alla medarbetare behöver få samma möjligheter att delta i fortbildning och därmed bli aktiva medskapare i utvecklingen av undervisning och utbildning för Förskolan Gotlands barn. I den mån det går inbjuds även de fristående enheterna att delta vid dessa utbildningstillfällen.

Under åren har det påbörjats och genomförts flera olika insatser med sikte på att ge barnen ökade möjligheter för att klara grundskolan.

2.1. Språkutvecklande arbete

Barns språkliga förmåga är grunden för allt lärande och en avgörande förutsättning för en lyckad skolgång. Forskning visar att ett rikt ordförråd och en god språklig förståelse tidigt i livet har starka samband med barns senare läs- och skrivutveckling, kunskapsinhämtning och skolresultat. Språket är det verktyg genom vilket barn tar till sig undervisning, förstår instruktioner, utvecklar begrepp och kan resonera, analysera och uttrycka sina tankar. Brister i språklig förmåga riskerar därför att påverka samtliga skolämnen och kan få långsiktiga konsekvenser för barnets utbildningsväg.

Särskilt betydelsefullt är barns ordförråd. Forskning visar att barn med ett välutvecklat ordförråd har bättre förutsättningar att utveckla läsförståelse, vilket i sin tur är en nyckelfaktor för skolframgång. Läsförmåga handlar inte enbart om att kunna avkoda text, utan om att förstå, tolka och använda innehållet i texter. Dessa förmågor är direkt beroende av språklig förståelse och begreppskunskap. Ett begränsat ordförråd kan därför tidigt skapa hinder för lärande och riskerar att förstärka skillnader mellan barn över tid.

Förskolan Gotlands språkutvecklande arbete är mot denna bakgrund ett prioriterat område inom det systematiska kvalitetsarbetet och en central del i det kompensatoriska uppdraget. Förskolan har en särskilt viktig roll i att tidigt utjämna skillnader i barns språkliga förutsättningar, då forskning visar att skillnader i ordförråd och språklig exponering kan uppstå redan i tidig ålder och därefter påverka skolresultat genom hela utbildningssystemet.

Förskolan Gotland arbetar systematiskt för att stärka kvalitet och likvärdighet i det språkutvecklande arbetet genom kompetenshöjande insatser, samverkan och riktade satsningar. Detta arbete är en långsiktig investering i barns lärande och skolframgång och utgör en central del i Förskolan Gotlands samlade insatser för att öka måluppfyllelsen och bidra till ökad behörighet till gymnasieskolan

2.1.1 Bokstart

Bokstart började som ett projekt, numera ett arbetssätt, för att öka medvetenheten hos vårdnadshavare kring vikten av en god språklig förmåga. Detta är ett samarbete mellan tre (3) förvaltningar: Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen samt biblioteken inom Regionstyrelseförvaltningen. Projektet startades 2018 och är idag ett fastställt och väl implementerat arbetssätt.

2.1.2 Språklig förmåga

I förskolan är läsning och litteratur en viktig del. Att skapa lust och nyfikenhet för språket och för läsning vävs in i alla delar under dagen. Det kan vara högläsning, läsa med ett eller flera barn, leka med ordbilder, rim och ramsor eller att hitta flera ord som beskriver samma sak. Här skapas ökad förståelse för begrepp som knyter an till de skolämnen de senare kommer att möta i grundskolan. En stor utmaning för förskolans pedagoger är att ge varje barn rätt förutsättningar utifrån den egna nivån för språket. Den språkliga förmågan och ordförrådet skiljer sig enormt mellan olika individer och det kräver en hög medvetenhet hur man som pedagog arbetar kompensatoriskt kring ökad språklig förmåga. Det gäller för pedagogerna att ständigt vara medvetna kring språkbruk och språklekar under barnets hela dag. Det sker till exempel vid blöjbyten, matsituationer, i moment mellan byten av aktiviteter, inne och utevistelse samt av- och påklädning i hallen. Här kan man se stora skillnader på hur pedagoger nyttjar dessa tillfällen till att öka den språkliga förmågan. Genom att kontinuerligt ha utbildningsinsatser kring språkets betydelse så vittnar rektorerna om att fler medarbetare idag tar dessa tillfällen som medvetna lärtillfällen.

Genom det forskningsprojekt som Förskolan Gotland deltar i, SWEDI, har det nu identifierats en osäkerhet hos de förskollärare som gör de individuella kartläggningarna runt den språkliga delen. Det här är inte unikt för Gotland utan övriga kommuner som deltar ser samma sak. Förskollärarna svarar i högre grad ”vet ej” kring frågorna om språklig förmåga än vad de gör i de andra områdena som bedöms. Här pågår diskussioner mellan forskarna och deltagande kommuner kring hur man skulle kunna identifiera och sedan utbilda kring det som skapar osäkerhet.

Statsbidrag för litteratur har varit välkommet och förskolan har nyttjat alla pengar som kommit till del varje år. Litteraturen som köps in är samordnad och det görs en översyn kring vilken typ av litteratur med innehåll och utformning som det finns behov av. Här är även genusperspektivet en viktig del i bedömning av de böcker som köps in.

2.3. Kompensatoriska uppdraget för ökad måluppfyllelse

För att kunna sätta in rätt åtgärder i förskolorna behövs det underlag som går att analysera. Inom förskola finns det i dag få nyckeltal och mätinstrument för att stödja det arbetet. Därför har Förskolan Gotland gått med som första kommun i forskningsprojektet SWEDI.

2.3.1 Forskningsprojektet SWEDI

SWEDI står för Swedish Early Development Instrument. SWEDI har sitt ursprung i den kanadensiska modellen EDI¹ som syftar till att tidigt kartlägga risk och sårbarheter hos barn för att kunna sätta in riktade insatser för att öka möjligheterna till skolf framgångar. Forskningen bedrivs av Uppsala Universitet och leds av Anna Sarcadi.

Modellen som är framtagen mäter olika indikatorer för att få syn på barns risk och sårbarheter. De fem (5) indikatorer man mäter är:

1. Fysisk hälsa och välbefinnande
2. Social kompetens

¹ Early Development Instrument (EDI) - Open Government Portal

3. Emotionell mognad
4. Språklig och kognitiv utveckling
5. Kommunikationsförmåga och allmänbildning

Från och med våren 2026 kommer samtliga 5-åringar inom Förskolan Gotland att kartläggas i forskningsprojektet. Förskollärarna gör en individuell kartläggning för varje barn och detta sammanställs sedan på gruppnivå. Allt arbete görs med vårdnadshavares samtycke och alla kartläggningar är avidentifierade. Syftet med detta är att se tendenserna och de behov som finns hos varje förskola för att tidigare kunna sätta in rätt insatser. Det finns en stor förhoppning hos samtliga kommuner som deltar att det här ska synliggöra de behov och utmaningar som finns och underlätta i planeringen för kompensatoriska åtgärder.

Som tidigare nämnts så ser samtliga kommuner att indikator fyra (4) är den som skapar störst osäkerhet hos förskollärarna att besvara. Det här behöver Förskolan Gotland göra en analys av vad det står för, för att kunna sätta in rätt insatser i form av ökade kunskaper hos förskollärarna.

2.3.2. Specialpedagoger

Förskolorna har sedan en längre tid haft specialpedagoger i förskoleområdena även fast detta inte är lagstadgat. De är en viktig del i arbetet runt barnen och vägleder förskollärare och barnskötare kring det kompensatoriska uppdraget. Alla förskoleområden har i dagsläget inte specialpedagog då det är brist på sökanden.

2.4. Psykisk ohälsa

Inom ramen för Förskolan Gotlands systematiska kvalitetsarbete är det förebyggande arbetet mot psykisk ohälsa och insatser för att stärka barns resiliens en central del i att säkerställa god kvalitet i utbildningen och öka likvärdigheten. Forskning visar att barns psykiska välbefinnande är en grundläggande förutsättning för lärande och långsiktig skolframgång. Förskolor med hög kvalitet, där pedagogisk stimulans kombineras med trygga relationer, delaktighet och ett hälsofrämjande förhållningssätt, stärker barns förmågor till självreglering, uppmärksamhet och motivation – förmågor som är avgörande för att kunna tillgodogöra sig undervisning i grundskolan. Nationell forskning visar vidare att barns engagemang och känsla av tillhörighet har stor betydelse för både lärande och psykisk hälsa, särskilt för barn i behov av stöd eller med mer sårbara uppväxtvillkor. Studier från svensk förskolekontext pekar även på att trygghet, relationsskapande och tidiga insatser bidrar till ökad motståndskraft mot stress och psykisk ohälsa. Genom att arbeta systematiskt med dessa insatser stärker Förskolan Gotland barns resiliens och skapar långsiktiga förutsättningar för att nå kunskapskraven i grundskolan och behörighet till gymnasieskolan.²³⁴

För att främja psykisk hälsa har Förskolan Gotland följande insatser:

² Almqvist, L. & Björck, E. (2023). Forskning i korthet: Förskolans roll för att främja psykisk hälsa. Forte.

³ Skolverket (2019). Hälsa för lärande – lärande för hälsa. Forskning för skolan.

⁴ Johansson, E. & Handroos, A. (2025). Barns psykiska hälsa i relation till lärande – en kvalitativ studie ur ett förskollärarperspektiv. DiVA.

- Genus och våldspreventivt arbete i syfte att stärka att alla har samma rättigheter och möjligheter att forma vår framtid. Det är även viktigt att barn tidigt får ett lärande kring sin integritet och var gränserna går för att kunna motverka våld.
- Motivationslyftet⁵ som har påbörjats under 2025 handlar om att stärka barnen genom att bygga god självkänsla och förmåga att trygga sig själv. Ett gott självledarskap börjar hos oss vuxna som blir förebilder och vägledare för barnen. Just nu pågår en utbildningsinsats för samtliga medarbetare inom Förskolan Gotland för att de ska kunna arbeta medvetet och hållbart med barns utveckling för ökad resiliens.
- Rörelse är även något som påverkar vår psykiska hälsa. Under hösten 2025 startade Förskolan Gotland upp detta som ett fokusområde för att utveckla verksamheten kring barns rörelse.

De här tre (3) ovanstående fokusområdena tillsammans med insatser kring lärande och utbildning lägger en god grund för att bättre lyckas i grundskolan och nå behörighet till gymnasiet.

3. Utmaningar och förutsättningar

En central utmaning i arbetet med att skapa likvärdiga förutsättningar för alla barn på Gotland är att det skiljer sig åt både mellan landsbygd och tätort men även mellan förskolor inom samma geografiska område. Ett exempel är möjligheterna att rekrytera behörig personal. Där svårigheter finns att anställa behöriga förskollärare och barnskötare ökar sårbarheten gällande utbildningens kvalitet men även arbetsmiljön för de anställda. Det riskerar att påverka barns tillgång till kontinuitet, pedagogisk kompetens och likvärdiga lärmiljöer. Detta ställer högre krav på förskolans systematiska kvalitetsarbete. Förskolan Gotland har därför fokus på kompensatoriskt riktade insatser, strategisk kompetensförsörjning och kunskapshöjande aktiviteter såsom gemensamma utbildningsdagar samt i behovsanpassad utbildning i förskoleområdena.

Organisationens struktur ser olika ut beroende på förskoleområde, förskola och geografiska läge. Dessa strukturella skillnader innebär att likvärdighet inte kan uppnås genom likformighet utan kräver differentierade och behovsanpassade insatser inom ramen för huvudmannens ansvar för utbildningens kvalitet och möjligheter till lärande och utveckling för alla barn.

De gotländska kommunala förskolorna har högre förskollärartäthet än riket. Det går idag 9,3 barn per legitimerad förskollärare jämfört med rikets snitt på 11,1 barn/legitimerad förskollärare.

Kvalitetsmått

Nyckeltal	2020	2021	2022	2023	2024
Förskollärartäthet, antal barn/lärare med förskollärarlegitimation, kommunal regi	10,2	10,5	10,1	9,3	9,3
Inskrivna barn per årsarbetare i förskolan, kommunal regi	4,7	5,0	4,7	4,4	4,6

⁵ <https://motivationslyftet.se/>

Sedan 2020 har antalet förskollärare per barn ökat, vilket ur ett kvalitetsmått är bra för undervisningens kvalitet. Barnen får genom ökat antal förskollärare mer planeringstid per barn för den undervisning som bedrivs. Nyckeltalet har inte varit så gynnsamt sedan mätningarna påbörjades 2016. Barn/årsarbetare har också sjunkit sedan 2020, vilket gynnar barngruppernas sammansättning och förutsättningar. Med en väl anpassad bemanning ges ökade möjligheter att möta varje barns behov av tillgänglighet av vuxna vilket är gynnsamt för en god lärmiljö.

Det är framför allt andelen barn/förskollärare som påverkar barnens möjlighet till kvalitativ undervisning. Det som är problematiskt är bristen på likvärdighet över ön. Förskolorna i Visby har en hög andel förskollärare medan förskolor på landet ofta har en låg andel förskollärare, vilket ger barnen olika förutsättningar och möjligheter för en kvalitativ undervisning. En jämförelse under 2024 är att förskolan Persgränd hade 5,7 barn/förskollärare medan förskolan Öja på Sudret hade 22,5 barn/förskollärare. Vissa områden har löst det genom att införa pedagogisk utvecklare som till viss del kan stärka barnskötarna i deras arbete med undervisningen, men alla förskoleområden har inte haft den ekonomiska möjligheten.

Rapporten "Rätt start i livet – så lyfter vi svensk förskola"⁶ som skrevs för Svenskt Näringsliv av Christian Eidevald så påvisas det att strukturella faktorer såsom barngruppsstorlek och personaltäthet har betydelse för förskolans kvalitet, men att deras effekt är beroende av hur de samspelar med undervisningens innehåll, personalens kompetens och kvaliteten i mötet mellan barn och vuxna. Både forskning och analyser pekar på att minskat antal barn per årsarbetare kan förbättra förutsättningarna för närvaro, relationer och undervisning, men att dessa effekter förutsätter utbildad personal, tydligt pedagogiskt ledarskap och ändamålsenliga arbetssätt.

⁶ Rätt start i livet – så lyfter vi svensk förskola